

Onko eläimillä oikeuksia?

Ajatuksia oikeudesta substanssi ja suhdekäsitteenä

Aulis Aarnio

On äärimmäisen arvokasta käydä jatkuvaa ja entistäkin näkyvämpää ja myös vakavaa vuoropuhelua eläinten hyvinvoinnista ja niiden kohtelusta. Eläinten suojelusta huolta kantavien taholla on tässä keskustelussa ollut annettavana paljon vilpittömyyttä ja paljon totta. Eläinten puolesta ei kuitenkaan voida vedota niiden juridisiin sen paremmin kuin moraalisiin oikeuksiin. Kysymys yksinomaan ihmisten arvoista, asenteista ja velvollisuuksista ja niihin vaikuttamisesta.

Praton hurskas kauppamies

”Ostaja sai orjaansa täyden määrävallan, ”purum et merum dominium”, mikä antoi hänelle oikeuden omistaa, pitää hallussaan, myydä, siirtää toisen henkilön omistukseen, pitää huivinaan, vuokrata, testamentata, syyttää ja tuomita niin sielua kuin ruumistakin koskevilla asioissa ja päättää tästä ainaisesti siten kuin hän ja hänen perillisensä haluavat kenenkään voimatta sitä estää”.

Näin kirjoittaa Karsten Alnaes äskettäin suomenoksena ilmestyneessä teoksessaan *Herääminen* (2004) kuvatessaan Praton hurskaan kauppamiehen eli Francisco di Marco di Datinin orjaomistuksia ja orjakauppaa 1300-luvun loppuun Firenzessä. Siellä sen paremmin kuin pohjoisen Italian muissakaan johtavissa kaupungeissa ei juurikaan ollut rikasta perhettä, jolla ei olisi ollut kotiorjaa. Heitä tuotiin Mongoliasta, Turkista, Tsetsheniasta, Afrikasta, kaikkialta, mihin orjakauppiaiden lonkerot ulottuivat.

Datinin Pisan-konttorin kirjanpitoa koskevasta katsauksesta Alnaes on poiminut orjan asemaa sangen osuvasti ja samalla traagisesti kuvaavan lauseen: ”Hän sanoo omistavansa orjattaren ja hevosen ja kaksi aasia ja kolme viidesosaa härästä. Arvioimme niiden arvoksi 70 floriinia”.

Alnaesin kuvausten teema asettuu paitsi his-

toriallisesti todenmukaiseen myös periaatteellisesti kiinnostavaan kehikkoon. Orja oli myöhäiskeskiajan Italiassa aivan samoin kuin antiikin Kreikassa tai Roomassa omistajansa isäntävallan alainen. Isäntä sananmukaisesti omisti orjan, eikä eroa eläimen taikka irtaimen tarvekalun omistamiseen ollut. Isäntä- eli herravallan kohteen yli oli antiikin Kreikassa ja Roomassa täydellinen, rajoittamaton, keskiajan Italiassa ei aivan niin laaja.

Jos Alnaesia on uskomien, Firenzessä isäntävallan rajoitus oli kiinnostava ja myöhempää kehitystä ajatellen oireellinen. Vaikka orjat olivat talon isännän omaisuutta ja rinnastettavissa arvoesineisiin, he eivät olleet kokonaan vaillo oikeuksia. Orjattaren raiskaamisesta rangastettiin nimittäin sakolla, ja mikä tärkeintä, orjatar itse saattoi ilmoittaa raiskaamisesta tuomarille, ja tuonaikaisten säännösten mukaan orjattaren sanaa oli uskottava hänen vannottuaan valan, ja hänen sanojaan oli punnittava yhdessä muiden todisteiden kanssa. Itseenä koskevassa karkeassa seksuaalisen koskemattomuuden loukkaustapauksessa orjalla oli siis prosessuaalinen asema.

Näin saamme tehtyä artikkelini otsikon kannalta tärkeän *oikeudellisen* eron. Käyttäkseen Datinin kirjanpidon kuvauksia ero ilmenee isännän omistaman orjan ja hänen omistukseensa kuuluvan hevosen aseman välillä. Kuten tulemme näkemään, *tämä ero* on ratkaiseva, kun puhutaan eläinten oikeuksista tai jos – tärkeemmin ottaen – riitautetaan vakavissaan löysä juridinen ja, niin väitän, myös moraalinen puhe eläinten oikeuksista.

Ennen kuin pääsemme niin pitkälle tässä väistämättä osin pinnalliseksi jäävässä karakterisoinnissa, kuljetan kuulijani muutamiin oikeusajattelun perusasioihin. Monet niistä saattavat kuulostaa kovin primitiivisiltä, mutta puolustaudun sillä, että juuri sen tähden mi-

nusta puhe eläinten oikeuksista on aina ollut, niin kauniilta kuin se kuulostaakin, hyvin primitiivistä.

Provokatorinen väitteeni ei suinkaan tarkoita, tulkoon se julki jo tässä vaiheessa, että haluaisin jollakin tavalla kaventaa, heikentää tai mitätöidä esimerkiksi ponnistuksia eläinten hyvinvoinnin takaamiseksi, lajien säilymisen puolustamiseksi taikka ylipäättään elämän arvon kunnioittamiseksi. Ne arvokkaat asiat on vain perusteltava muulla tavalla kuin vetoamalla eläinten 'oikeuksiin'. Mutta nyt hetkeksi matkalle oikeudellisten suhteitten maailmaan.

Omistajan herravalta

Oikeus on yksilölle eli oikeussubjektille kuuluva valta tai oikeutus tehdä tai olla tekemättä jotakin (Nyky-suomen sanakirja. 1966; osa IV s. 73). *Omistusoikeus* puolestaan on periaatteensa rajoittamaton varallisuusesine, esimerkiksi kiinteistöä koskeva määräämisvalta. Nämä luonnehdinnat kuvaavat arkikielen tapaa ilmaista omistamisen käsite.

Omistusoikeus on arkikielen merkityksessä oikeus *esineeseen* eli omistajan (oikeussubjektin) ja esineen välinen suhde. Näin asia ymmärrettiin pitkään myös varhemmassa oikeusajattelussa.

Omistajan oikeuksien "kohdistumisesta" *esineeseen* voidaan kuitenkin puhua ainoastaan kuvaannollisesti. Suorastaan koomiselta kuulostaisi sanoa, että *esineellä* on jokin omistajan herravaltaa rajoittava oikeus omistajaansa. Oikeuden fyysinen kohde, esimerkiksi esine, on vain osa niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat yksilön oikeudellisen aseman sisältöön.

Juridiikassa erotetaan toisistaan *esine-* ja *velvoiteoikeus*, joka erottelu ongelmallisuudestaan huolimatta valaisee asiaa. Omistajan oikeus *esineeseen* kertoo siitä, että oikeudella on jokin sen sisältöä muotoava kohde. Aina näin ei ole asian laita. Jos joku antaa toiselle rahaa velaksi, syntyy saaminen tai velkasuhde – riippuen siitä, katsotaanko asiaa rahan antajan vai rahan vastaanottajan kannalta. Tällä takaisinanto-suhteella ei ole *kohdetta* samassa mielessä kuin *esineen* omistamisella. Kysymys on vain kahden subjektin, velkojan ja velallisen suhteesta.

Oikeudellisesti ero omistusoikeuden ja saamis-oikeuden – yleisemmin *esine-* ja *velvoiteoikeuden* – välillä ei ole niin radikaali kuin arkinen kuvitelma antaa ymmärtää. Myös omistamisessa on kysymys *henkilösuhteista*. Oike-

us on modernin juridiikan mielessä aina *henkilösuhteissa* olemista. Se on ihmisten välinen relaatio, ei ihmisen suhde esineeseen, eläimeen tai orjaan niin kuin hurskaan kauppias Datinin tapauksessa saatettiin vielä 1300-luvun Euroopassa ajatella

Puhe omistusoikeudesta täydellisenä, yksinomaaisena ja jakamattomana oikeudellisena valtana *esineeseen* näyttäytyy tätä käsitteellistä taustaa vasten *omistajan suhteena muihin ihmisiin* nähden. Se on täydellistä ja yksinomaista niin, että muut eivät voi tuota valtaa rajoittaa. Käytäksemme *Isaac Berlinin* kuuluisaa erottelua voidaan sanoa, että omistajalla on sekä positiivinen että negatiivinen vapaus. Hänellä on lupa toteuttaa omistajan oikeutensa positiivisessa mielessä, ja hän on vapaa toisten hänen omistamistaan rajoittavista vaateista. Modernissa maailmassa on tietysti niin, että kumpikaan vapauden tai herruuden laji ei omistajan kohdalla toteudu täydellisenä, sillä mm. yhteiskuntasuunnittelun ja ekologian vaatimukset leikkaavat monin eri tavoin omistajan suvereenia valtaa omistuksen kohteeseen. Nämä yhteisessä intressissä asetetut rajoitukset eivät kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että omistaminen yhtenä kapitalistisen markkinatalousjärjestelmän keskeisistä oikeuksista on ihmisen monimutkainen *suhdejärjestelmä* toisiin ihmisiin nähden.

Asiaa voidaan äärimmilleen yksinkertaistena kuvata seuraavaan tapaan. Otan kuvauksessa avuksi herra tai rouva A:n ja B:n, joilla muutoinkin on kovin monenlaisia ja kirjavia tehtäviä juridiikan maailmassa. Oletetaan että A:lla ja B:llä onkin jokin yksilöllinen tai yhteiskunnallinen suhde keskenään. Se voi olla vaikka ystävyys-suhde. Voidaan puhua *ihmissuhteesta*. Jos ja kun tuota suhdetta sääntelee jokin oikeusnormi, suhteesta tulee *oikeussuhde*. Se on siis ihmisten oikeudellisesti normitettu yhteiskunnallinen suhde. Oikeussuhteen luonnetta määrää se *asia*, johon sääntely kohdistuu. Olkoon se tässä tapauksessa vaikka parisuhde. Suhteesta tulee joko avioliitto, rekisteröity parisuhde tai avioliitto. Jos A:lla tässä suhteessa on täysi määräysvalta johonkin *esineeseen*, kysymyksessä on omistusoikeus, joka rajoittaa B:n valtaa sanottuun *esineeseen*. Koska normaalisti A (ja tietysti myös B) ovat monenlaisissa, oikeusjärjestyksen määrittämissä suhteissa toisiinsa ja muihin ihmisiin, A:lle (ja B:lle) syntyy *oikeusasemia*, esimerkiksi aviopuolison tai omistajan asema. Oikeusasemat ovat monimutkaisia, erilaisten normijärjestelmien sääntelemiä *henkilösuhteverkkoja*. Oikeus on siis todellakin ytimeltään

aina suhdejärjestelmä, se on yksilön suhde toiseen yksilöön.

Yhtä vähän kuin ihmisellä on juridista suhdetta esineeseen, yhtä vähän on oikeutettua puhua siitä, että ihmisellä on juridinen oikeus *eläimeen*. Ihminen toki voi omistaa eläimen, esimerkiksi hevosen, lehmän, koiran, marsun tai häkikilinnun, mutta eläin on tällöin suhteessa omistajaansa samassa asemassa kuin kiinteistö, taulu, auto taikka astiasto. Eläin objektina muotoaa omistajan oikeusaseman *sisällön* nimenomaan eläintä koskevaksi omistusoikeudeksi. Tässä tapauksessa erityisen korostuneesti tulevat esille omistajan eettiset velvollisuudet huolehtia eläimen hyvinvoinnista ja terveydestä. Mutta *juridinen suhde* eläimen ja ihmisen väliltä puuttuu, eikä siis tarkasti ottaen voida sanoa, että ihmisellä on oikeuksia suhteessa eläimeen, vaan eläimen omistajan omistusoikeus on oikeutta muihin ihmisiin nähden. Omistajaa kuulematta toinen henkilö ei esimerkiksi voi viedä koiraa kotiinsa ja teljetä sitä omistajan ulottumattomiin, vaikka telkeäjä hoitaisi eläintä kuinka mallikelpoisesti tahansa. Siinäpä se. Mallikelpoinen hoito ei ole samaa kuin omistaminen, ei edes siinä tapauksessa, että eläin olisi sangen mieltynyt uuteen hoitajaansa ja vieroksuisi omistajaa, joka on eläimelle tyly ja ankara.

Edetkäämme vielä tuokion verran juuri avaamaani suuntaan ennen kuin teen otsikon vaatimat johtopäätökset. Asetan tässä tarkoituksessa näennäisesti mitä yksinkertaisimman mutta lähemmässä tarkastelussa kiusallisen vaikean kysymyksen: Mitä on oikeus? Kurkistus tähän suuntaan avaa mahdollisuuden vastata otsikossa muotoiltuun ongelmaan.

Mistä ihmisten oikeus on tehty?

Amerikkalainen teoreetikko Wesley Newcomb Hohfeld kehitti 1900-luvun alussa käsitejärjestelmän, josta on sittemmin tullut modernin oikeusajattelun kivijalka. Sen välitti Pohjoismaihin tanskalainen oikeusfilosofi ja juristi Alf Ross teoksessaan *Om ret og retfaerdighed* (1953) ja sen muokkasi suomalaiseseen käyttöön Simo Zitting uraauurtavilla töillään omistajan oikeuksista ja velvollisuuksista (esimerkiksi *Lakimies* 1952). Kun leikataan Hohfeldin analyysistä pois kaikki tämän esityksen kannalta epäolennainen, voidaan rajoittaa seuraavaa nelikenttään, jossa allekkain ovat korrelaattisuhteet ja ristikkäin vastakohtaparit:

Oikeus	Vapaus
Velvollisuus	Ei-oikeus

Yhden yksilön oikeuden korrelaattina on aina toisen yksilön velvollisuus ja vastakohtana tämän ei-oikeus. Yksilön vapauden korrelaattina on toisen ei-oikeus ja vastakohtana tämän velvollisuus. Isännän oikeutta ja vapautta vastaan siten aina – joko korrelaattina tai vastakohtana – orjan velvollisuus tai ei-oikeus, esimerkiksi velvollisuus totella ja puuttuva oikeus käyttää minkäänlaista valtaa.

Kaikkein tärkeintä tässä on se, että oikeus on aina myös mahdollisuutta *saattaa oikeus voimaan*. Se on Simo Zittingiltä lainattua ilmaisua käyttäkseni aloitevaltaa. Kun sanomme, että jollakulla on oikeus, oli se minkä laajuinen tai laatuinen tahansa, se on oikeus juridisessa mielessä vasta, kun oikeudenhaltija voi olla varma, että hänellä on reaalisesti tuo oikeus. Jos oikeus olisi ainoastaan periaatteellisenä mahdollisuutena, jonkinlaisena mielikuvana, tavoitteena tai haaveena voimassa, sillä ei juurikaan olisi arvoa käytännön elämässä. Toteutumattomat oikeudet ovat pelkkiä unelmia. Sen tähden oikeuden ydin on *reaktiovalta*, mikä tarkoittaa sitä, että omistaja voi aina vaatia viranomaisuoja oikeudelleen. Hän voi haastaa oikeuden loukkaajan tuomioistuimeen ja vaatia laissa kanta-jalle taatun oikeusaseman ennallistamista. Oikeus on siis toteutumistaan ajatellen aina reaktiovaltaa niin kuin Wesley Newcombe Hohfeld vakuuttavasti osoitti.

Pähkinänkuoreen puristaen voi väittää, että juridiikka on oikeudenkäyntiä, se prosessaimista tapauksissa, joissa ei synny sovintoa. Oikeus on siis kaikkea muuta kuin helläkätinen asia. Oikeus on pakkovaltaa ja saadaksesi oikeussuojaa itsellesi, sinun on turvaututtava yhteiskunnan pakkovaltaa käyttävän koneiston, tuomioistuinelaitoksen apuun. Pitkälle kärjistäen on lupa sanoa Alf Rossin tavoin, että oikeus toteutuu vasta viranomaisissa. Muu oikeudesta puhuminen on kaunista sanahelinää, jota tosin nykyisin kuulee juristienkin suusta aivan riittämiin.

Eläimilläkö siis oikeuksia?

Erilaisten turkistarhaiskujen tai muiden ekoterrorismin ilmenemismuotojen puolusteluna viitataan julkisuudessa aina joskus eläinten oikeuksiin. Puolustettaessa koe-eläimiä argumentti on sama. Myös eläinräökkäystapauksis-

sa vilahtaa tämä perustelu. Vastaukseni näihin argumentteihin on voitu lukea jo edellä esittämistäni. Ollakseni selväsananainen teen kuitenkin yhteenvedon, jonka jälkeen esitän muuttaman ajatuksenaihion eläinten oikeudesta *moraaliteorian* näkökulmasta. Sitä ajatellen muistutan vielä varmuuden vuoksi, että minua pidetään harvinaisen eläinrakkaana, ainakin hevosten, kissojen, koirien ja marsujen ystävänä. Olen siis samalla puolella kuin muut, jotka pitävät noista luontokappaleista, suurista ja pienistä. Se ei kuitenkaan oikeuta minua olemaan juristina löysäkielinen, kun otan osaa keskusteluun eläinten oikeuksista.

Otetaan esimerkiksi henkilö A, jolla on kotieläimenä kissa (aikaisemmin vihjaamistani syistä en sano kissa B). A kohtelee kissaansa anteeksiantamattoman kehnosti, lyö sitä, jättää ravintotta ja telkeää sen pimeään komeroon päiväkausiksi. Törkeä ihminen, eikö totta. Onko A:lla niin täydellinen "herravalta" kissan omistajana, että hän voi toimia miten tahtoo niin kuin oli entisyyden orjanomistaja? Ei suinkaan! Mutta se ei johdu siitä, että kissalla olisi jokin juridinen oikeus, vaan siitä, että yhteiskunta on sääntänyt normeja, joilla ohjataan eläinten omistajien käyttäytymistä. A on velvollinen suhteessa muihin ihmisiin noudattamaan näitä normeja, ne on kirjoitettu yhteisesti noudatettavaksi.

Myös eläinsuojelusäännöstö on ihmisten välillä noudatettavaa ja viimekätisesti pakolla toimeenpantavaa sosiaalista normistoa. Ihmisyhteisö ei eettisesti, eikä siis myöskään oikeudellisesti suvaitse mitä hyvänsä toimintaa. Se alistaa kissan omistajankin suhteessa toisiin yhteisön jäseniin tietynlaiseen käyttäytymiseen. Ja mikä tärkeintä, määritettäessä sopivaista käyttäytymistä on eläimen, tässä tapauksessa kissa hyvinvointi otettu huomioon. Kissa on kohde, ei subjekti. Eläimen hyvinvointi antaa ne *kriteerit*, joilla eläimen omistajan toimia säännellään.

Palataksemme tämän jälkeen puheeseen eläinten, tässä tapauksessa kissan oikeuksista, avainasemassa on kysymys reagoinnista, *kannevallasta*. Kissa ei ole kannesubjekti, sillä ei ole mahdollisuutta käyttää kannevaltaa. Jokainen sanoo: ei tietystikään. Juuri niin, ei tietystikään, mutta tämä itsestään selvyys kääntyy itseään vastaan, jos kuitenkin kieltä käytetään tavalla, joka viittaa eläinten oikeuksiin. Kun oikeuden elimellinen osa on, kuten edellä havaitsimme, reaktiovalta, mahdollisuus saada asia viranomaisen tutkittavaksi, ja kun reaktiomahdollisuus puuttuu, ei ole oikeuttakaan. Kannevalta on tässä tapauksessa annettu *eläinsuojelu-*

viranomaisille, joilla siis on oikeus *eläimen sijasta* saattaa asia tutkittavaksi. Viranomaisille taas ilmoituksen voi tehdä kuka hyvänsä. Oli niin tai näin, toimijana on ihmisyyhteisö.

Olen joskus kärjistänyt asian, ilman ilkeämielisiä sivumakuja, kysymykseksi: Jos kissalani on oikeuksia, onko sillä myös velvollisuuksia? Ei tietystikään, kaikki sanovat. Olen samaa mieltä, mutta silti monet puhuvat kissan oikeuksista, esimerkiksi kissan oikeudesta "kissanarvoiseen elämään" Miksi sellainen puhetapa on oikeusteoreettisesti kestävä? Leikkimättä enempiä juridisilla alkeiskäsitteillä menen suoraan asiaan, *in mediam res*. Eläimiltä puuttuu, jos vähänkään ymmärrän eläinbiologiaa, käsitteellistämisen ja käsitteellisen ajattelun kyky. Sellaiset asiat kuin oikeudet, velvollisuudet ja vastuut ovat kuitenkin korkean abstraktiotason käsitteellisiä luomuksia, joiden kanssa ihmisilläkin on vaikeuksia. Eläimillä on tunteita, ehkä tahtoakin, mutta abstraktion kyky on annettu vain eräälle kädellisten ryhmälle. Ja siinä peräti yksinkertaisessa totuudessa on myös vastaus kysymykseen, onko eläimillä oikeuksia.

Vaikka vastaus otsikkoon taitaa jo olla selvä, otan vielä varovaisen askelen filosofian suuntaan ja kurkistan oikeuden ontologiaan eli siihen, mitä oikeudessa mahtaa olla olemassa. Normeja. Epäilemättä normeja. Mutta normeja ei ole olemassa todellisuudessa sellaisena kuin arkinen ontologiamme edellyttää. Niitä ei voi tunnistaa, ei maistaa, haistaa, koetella, ei kokeellisesti arvioida. Normatiivinen maailma kuuluu jonnekin Sir Karl Popperin *maailma3*:een. Se on suhteellisen itsenäinen ja suhteellisen pysyvä ihmisajattelun tuote, samaa tyyppiä kuin sinfonia tai muu musiikkiteos. Eikä siinä kaikki. Voidaan ajatella, että oikeus kuuluu vielä *maailma3*:akin problemaattisempaan ontologiseen kategoriaan, kenties Eirik Lagerspetsin puolustaman konventionalismin piiriin. Oikeus on sen mukaan ihmisten välinen konventio, "sopimus" hyvin erityisessä merkityksessä, johon minulla ei nyt ole mahdollisuutta paneutua. Tässä konventiossa eläimet eivät voi olla osallisia, koska niillä ei ole konvention vaatimaa käsitteellistämisen ja sosiaalisen sitoutumisen kykyä, vaikka ne tietysti ovat konventiossa mukana samassa mielessä kuin esineet, joskin paljon esineitä sensitiivisemmällä tavalla.

Siis: Onko eläimillä oikeuksia?

Kerrattakoon vielä, että oikeus on aina ihmisten välinen suhde. Se on relaatiokäsite, jossa eläimellä on objektin, ei relaation jäsenen eli subjektin rooli. Jotta näet voitaisiin puhua eläinten oikeuksista, niillä tulisi olla joko korrelaatiotai vastakohtasuhde ihmisen oikeuksiin. Eläimen oikeuden vastinpareina pitäisi olla ihmisen velvollisuus ja ihmisen ei-oikeus, ihmisen oikeuden vastinparina taas tulisi olla mm. eläimen velvollisuus – eikä siinä kaikki, eläimellä olisi oltava reaktiovalta ja reaktiokyky saattaakseen voimaan oikeutensa. Oikeus ei ole juridinen oikeus, jos sitä ei mikään instanssi voi panna toimeen. Kissaa kantajana ei tietääkseni ole kuitenkaan näkynyt oikeuden tuomiokirjoissa, ei edes Saapasjalkakissaa.

Joku saattaa huomauttaa tähän, että jopa kansainvälisellä tasolla puhutaan *lapsen oikeuksista*. Lapsi ei tosin ole juridisesti täysivaltainen (kanne)subjekti, mutta lasta voidaan ja tulee esimerkiksi kuulla häntä koskevassa tärkeässä asiassa. Näin määrätään mm. lastensuojelua koskevassa lainsäädännössä. Huomautus on tärkeä ja kiinnostava. Se ei kuitenkaan oikeuta liittämään samoja ominaisuuksia eläimeen, minkä osoittaa jo se, että eläintä ei luonnollisestikaan voida kuulla missään prosessissa.

Pohjimmaltaan kysymys on siitä, että lapsi on oikeussubjekti (sitä on jo tietyissä suhteissa sikiö). Lapselle voidaan niin sanoakseni *omistaa oikeuksia*, mikä seuraa jo Suomen perustuslaista. Lapsen hyväksi on mahdollista tehdä testamentti tai hän voi olla lahjan saajana, jossa tosin tarvitaan edunvalvojan mukana oloa oikeustoimen pätevyttämiseksi. Lapsi-ikäisellä saatetaan olla myös ansiotuloja, joita hänellä on lupa käyttää. Eläimelle sen sijaan ei voida tässä samassa mielessä omistaa oikeuksia. Omaisuutta ei voida antaa kissalle lahjaksi.

Ero oikeudellista toimivaltaa vailla olevan lapsen ja eläimen välillä on siis oikeussubjektuudessa, mikä merkitsee että eläinsuojeluviranomainen ei toimi *samassa mielessä* eläimen "oikeuden" toteuttaja kuin edunvalvoja toimiesaan lapsen oikeuden valvojana.

Edellä olevan juridisen puheen voi tietysti tyrmentä sanan saivarteluna toteamalla yksikantaan, ettei kukaan ole edes ajatellut puhua eläinten juridisista vaan tietysti *moraalisista* oikeuksista. Ymmärrän kommentin ja olen valmistautunut siihen vastaamaan. Vastaus ei nimittäin paljonkaan muutu äskeisestä siirryttäessä oikeudesta moraaliin. Ensinnäkin voi-

daan huomauttaa, että oikeus ei – eräitä teknisiä poikkeuksia lukuun ottamatta – ole muuta kuin oikeusnormeihin "jäädetyttä" moraalista. Vakavampi vastaväitteeni on se, että puhuttaessa eläinten moraalista oikeuksista sekoitetaan, aivan samalla tavalla kuin juridiikassa, eläin moraalisen *subjektina* ja eläin moraalisen *objektina*.

Myös moraalinen on ihmisen luomus, se on ihmisen käyttäytymistapoihin kohdentuva käsitteellinen ja normatiivinen järjestelmä. Jotta voidaan perustellusti puhua eläimen "moraalisesta oikeudesta", on edellytettävä, että eläin voi myös esittää moraalisen vaatimuksen, käsitteellistä hyvän ja pahan, oikean ja väärän. Tämä edellytys ei ole samaa kuin kyky nostaa juridinen kanne, mutta sen moraalifilosofinen käsiteperusta on samaa sukua.

Puhe eläimen moraalista oikeudesta edellyttää siis väistämättä, että eläimellä on ihmisten moraalijärjestelmään verrattava moraalinen erotella moraalinen ja ei-moraalinen toisistaan. Asian ilmaisi jo Etelä-Italiassa elänyt Alkmaion Krotonilainen 500 e.Kr tienoilla. Hän kirjoitti eräässä fragmentissa: "Ihminen eroaa muista eläimistä siten, että muut aistivat mutta ihminen myös ymmärtää". Asiaa ei mikään nykytieteellinen tutkimus ole muuksi muuttanut, vaikka on toki monia tutkimuksia, joissa eläimen kyky tuntee samalla tavalla kuin me on osoitettu uskottaviksi. Tätä pohtiessani minulle on usein palautunut mieleen Ludwig Wittgensteinin lause: Jos leijona osaisi puhua, emme ymmärtäisi sitä. Tuossa lauseessa on kaikki, mitä minun on tässä yhteydessä tarpeen sanoa eläimistä ja niiden moraalista.

Kun tämän myönnämme, jäljellä ovat Wittgensteinin syvälliset pohdinnat siitä, mitä merkitsee yksilön kyky tuntee toisen tuskaa. Missä määrin meillä on kykyä asettua eläimen asemaan? Ja minua erityisesti askarruttanut kysymys on se, missä määrin toinen eläin voi osallistua toisen eläimen tuskan kokemukseen. Mutta nämä pulmat vievät meidät kauas ohi teeman.

Yhteiskunnallisesti ajatellen asia asettuu toisin, ei kuitenkaan millään tavalla ristiriitain juuri sanotun filosofian kanssa. Ajatellaan turkistarhoihin kohdistettuja iskuja. Niitä ei voi perustella millään erityisellä *eläinten oikeuksiin* viittaavalla argumentilla. Ensinnäkin: Myös niillä eläimillä, jotka joutuvat villiminkkien ateriaksi, esimerkiksi kesämökkini edustan sorsilla, on ekologinen "oikeus", jos nyt siitä voi puhua, säilyttää ekologian vaatima määrä jälke-

läisiä ilman, että luontoon tahallaan päästetyt minkit ahmivat niiden poikaset, eikä siinä paljon auta, vaikka olen naapureitteni kanssa julistanut minkkisodan. Meidän taistelumme on sivuraiteella, moraalinen ongelma ei. Mikä ihmeen käsitteellinen raja oikeuttaa vapauttamaan suuren määrän minkkejä tuhoamaan Suomen luonnossa vuosisatoja vallinneen ekologisen tasapainon ?

Mutta teemamme kannalta tärkeämpi on kysymys: Mikä oikeuttaa moraalisesti tekemään rikoksen? Tällä kertaa rikoksen yksityistä omistusoikeutta vastustettaessa. Tähän vastataan, että teon moraalinen oikeutus on niin suuri, että se oikeuttaa rikoksen. Ja moraalinen oikeutus on turkiseläinten hyvinvointi tai niin kuin asia julkisuudessa on ilmaistu: Turkiseläinten oikeus.

Näin olemme tulleet eläinten oikeuksia koskevan modernin ongelman ytimeen. Se on nimeltään *kansalaistottelemattomuus*, jota on alettu pitää jopa asiantuntijapuheenvuoroissa harkinnanarvoisena asiana. Asetun päättäväisesti vastustamaan tällaisia käsityksiä. *Tietty* (jonkin ääriyhmän omaksuma) eläinten hyvinvointia koskeva ja ekologisesti painottunut näkemys ei oikeuta lain rikkomiseen. Hyväksyn kyllä puhettavan, että eläimillä on oikeuksia, jos joku haluaa pitää siitä kiinni, mutta puhettavan on py-

syttävä käsitteellisen tarkkuuden rajoissa. Siitä ei kuitenkaan voi eikä saa seurata anarkia. En ymmärrä yhtään perustetta toiminnalle, jossa sinänsä hyvin perustein yksityisautoilua vastustava nuori aktivisti menee ja räjäyttää taivaan tuuliin kaikki Oy Veho Ab:n autonpyyntipisteet. Se ei ole yhteiskunnallista keskustelua.

Sen sijaan on äärimmäisen arvokasta käydä jatkuvaa ja entistäkin näkyvämpää ja myös vakavaa vuoropuhelua *eläinten hyvinvoinnista ja niiden kohtelusta*. Eläinten suojelusta huolta kantavien taholla on tässä keskustelussa ollut annettavana paljon vilpittömyyttä ja paljon totta. Eläinten puolesta ei kuitenkaan voida vedota niiden juridisiin sen paremmin kuin moraalisiin oikeuksiin. Kysymys on yksinomaan ihmisten arvoista, asenteista ja velvollisuuksista ja niihin vaikuttamisesta. Oikeus niin kuin moraalikin on ihmisten välinen asia. Kaikki muu keskustelu asiasta on käsitteellisesti velttoa, eikä se välttämättä johda rakentaviin tuloksiin. Joka tapauksessa se on juridista hölynpölyä.

Kirjoittaja on OTT sekä professori emeritus, Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen johtaja 1991–2002. Artikkelin perustuu esitelmään Tieteen päivillä 2005, sessiossa "Oikeus on suhde" (14.1.)

Tieteellisten seurain valtuuskunnan vuosikokous

Tieteellisten seurain valtuuskunnan vuosikokous pidetään perjantaina 18.3.2005 Tieteiden talolla, Kirkkokatu 6, Helsinki.

OHJELMA

Klo 11.00 jaetaan Alfred Kordelinin säätiön TSV:n 100-vuotisrahaston apurahat

Klo 11.15 Suomen Akatemian pääjohtaja Raimo Väyrynen pitää esitelmän *Suomalaisen tiedepolitiikan uusi suunta*.

Klo 12 Lounastauko

Klo 13.15 Valtuuskunnan vuosikokous

Lisätietoja: Aura Korppi-Tommola, puh. (09) 228 69 222; aura.korppi-tommola@tsv.fi.